

Německým letcům, kteří v těchto dnech krouží takřka beztrestně nad Francií, se tato země musela jevit jako řeka, kterou neovladatelná bouře hnala ven z břehů. Z Lotrinska, Flander, Normandie, Pikardie a Île de France utíkaly statisíce lidí na jih. Na nákladních autech, na kárách a nejčastěji s úplně holýma rukama bloudili uprchlíci po silnicích, padali do příkopů, jakmile zaslechli jekot útočících štuk, a zvedali se, pokud nezůstali ležet navždy. Francie prožívala snad největší tragédii

svých dějin od stoleté války. Muž v generálské uniformě, který si ve vládním voze razí jen s obtížemi cestu na Orléans, sedí na zadním sedadle se založenýma rukama a dívá se mlčky oknem. Jeho Francie, jeho madona, vysněná a zbožňovaná, leží bezmocně v prachu. „Veliký národ“ a „nejkrásnější věc na světě“ ve zmatku ustupují. Ti, kdo by je měli vést do první linie, přemýšlejí, jak dobít tu „žebračku republiku“, nebo v nejlepším případě myslí jen na svou kůži. „Strašlivý rok 1871“ je dětskou pohádkou ve srovnání s tím, co Francie prožívá v létě 1940. Padesátiletému brigádnímu generálovi se hroutlí před očima vše, v čem byl vychován, v co věřil a co cítil. Tradice, slavná historie, vlast, vojenská čest, poslušnost rozkazům, to vše jsou jen prázdné, hluché pojmy, které leží v příkopu cesty z Paříže do Orléansu s tisíci hladových uprchlíků. Všechno je odhaleno a svlečeno, zbývá jen dřeň, holá dřeň.

V záplavě strachu, úzkosti, nervozity a zmatku vypadá de Gaulle až nelidsky klidně. Nevychytá nikomu nic, a že by mohl vyčítat, citovat své prorocké předpovědi! Všechny jeho obavy se splnily: mechanická válka, válka motorů je tu a generálové, kteří se mu tolik vysmívali, sedí jako zmoklé slepice. Ale chvíle není vhodná k vyřizování starých účtů, je tu stále ještě jiskěrka naděje, onoho přízraku, který umírá až poslední.

Jedenáctého června ráno dorazila kolona aut s francouzskými ministry do Briare. Zoufalý Reynaud odsud telefonuje Winstonu Churchillovi: situace je neřešitelná, okamžitě přijďte, musíme se poradit. Britský premiér přiletěl pozdě odpoledne spolu s Edenem a sešel se s Reynaudem, Pétainem, Weygandem, Vuilleminem, de Gaullem a několika dalšími ministry v Muget u Briare. Bylo to trapné setkání, Francouzi a Britové už v této chvíli nemluvili stejným jazykem. Weygand žádal Churchilla, aby okamžitě poslal Francii na pomoc britské letectvo. Premiér odmítl, tušil, že je bude Británie sama brzy potřebovat. Marně se snažil povzbudit bojového ducha francouzské generality: nepouštějte Paříž, radil, bojujte dům od domu, zakládejte partyzánské oddíly. My budeme pokračovat v boji, řekl dále Churchill, i když nás Hitler obsadí, odejdeme prostě do kolonií. Nikdy se nevzdáme. Věřil skutečně Churchill tomu, že by Weygand a Pétain byli schopni vést partyzánské oddíly proti Němcům? Jistě ne, při večeři ho Reynaud septem upozornil, že Pétain už připravil návrh na příměří.

De Gaulle do diskuse nezasahoval – byl služebně nejmladší –, ale o to bedlivěji poslouchal. „Když jsme usedali ke stolu,“ vzpomínal později Eden, „zhlédl jsem po svém boku vysokou a poněkud neobratnou postavu. Byl to generál Charles de Gaulle, podtajemník v ministerstvu války, s nímž jsem se až dosud setkal pouze jednou. Weygand ho zdvořile pozval, aby si sedl po jeho levici. De Gaulle mu, jak se mi zdálo, suše odpověděl, že dostal pokyn posadit se vedle britského ministerského předsedy.“ Detail, který mnoho napovídá; jediným mužem, který z této společnosti de Gaulla zajímal, byl právě Churchill. A neseděl vedle něho nadarmo. Ve zprávě, kterou o jednání v Muget psal britský premiér pro svůj kabinet, čteme: „Generál de Gaulle zastával názor, že by se mělo přejít k partyzánské válce. Byl mladý, energický a udělal na mne velmi příznivý dojem. Pokládal jsem za možné, že dojde-li ke zhroucení, pověří ho Reynaud velením ... mohly by dokonce vzniknout dvě vlády, jedna by přijala příměří a druhá pokračovala v boji v koloniích.“

Už dva dny prchala francouzská vláda před nepřítelem směrem na jihozápad. Dvanáctého června se ocitla na křižovatce, z níž vedly pouze dva směry: jeden na Quimper a druhý do Bordeaux. De Gaulle byl rozhodně pro první řešení. Kdyby se kabinet uchýlil do Quimperu, Němci by se brzy dostali na dosah a vládě by nezbylo nic jiného než vyplout na moře – a o to právě usiloval. Cesta do Bordeaux poskytovala stále zadní vrátka k vytvoření „svobodné zóny“ a k jednání, které nemohlo být ve skutečnosti ničím jiným než kapitulací. A pak, starostou Bordeaux byl známý obdivovatel Hitlera a Mussoliniho Adrien Marquet, přítel Lavalův, bylo snadné si představit, jakou síť intrik obklopí zdecimované, unavené a demoralizované francouzské ministry.

S Reynaudovým souhlasem jel tedy de Gaulle zjistit, zda existují podmínky pro opevnění „bretonského výběžku“. Za jeho nepřítomnosti se vláda sešla v Cangey v sedm hodin večer. Vrchní velitel Weygand řekl, že válka je definitivně prohrána a že vláda musí požádat o příměří. Podporovali ho Pétain a Provoust. Většina ministrů jejich názory tentokrát ještě odmítla, ale bylo znát, že tábor kapitulantů je stále početnější.

Nazítří v poledne přiletěl Churchill společně s Halifaxem a Beaverbrookem podle předběžné dohody k další poradě. Přistáli na letišti

v Parçay, ale nikdo je tam nečekal, francouzská administrativa byla v té době už v naprostém rozkladu. Britové tedy jeli na prefekturu v Tours, kde našli z ministrů pouze Georgese Mandela. Teprve za několik hodin dorazili na místo schůzky Reynaud s Baudouinem. Porada začala v půl čtvrté. Vyčerpaný, nervózní francouzský premiér postavil britskou delegaci před hotovou věc: Není vyloučeno, že vláda bude chtít požádat Němce o příměří, jak se zachováte? Poněkud zaskočený Churchill odpověděl, že v žádném případě nesmějí Němci dostat do rukou francouzské loďstvo. Poté si vyžádal několik minut na poradu se svými kolegy v zahradě prefektury. Mezitím přijel de Gaulle, který se o schůzce dozvěděl víceméně náhodou, předseda parlamentu Herriot a předseda Senátu Jeannenay. Po přestávce Churchill opakoval: Nesmíte Hitlerovi vydat 400 zajatých německých letců a loďstvo, to je podmínka sine qua non. Chápeme obtížnost vašeho postavení, řekl britský premiér, nechceme přidělovat další obtíže, ale myslíme, že byste neměli kapitulovat. Ještě týž den večer odletěli Britové do Londýna. Churchill v této chvíli jistě netušil, že se jeho příští návštěva ve Francii uskuteční za čtyři roky.

Když se de Gaulle dozvěděl, že Reynaud hovořil s Brity o možnosti příměří, pohrozil, že podá demisi. Premiér ho ujistil, že na nic takového ve skutečnosti nemyslí: chtěl prý jen získat od Angličanů větší vojenskou pomoc. Ne zcela přesvědčený de Gaulle se s ním pak dohodl, že nazítří odjede do Londýna připravit podmínky pro případný přesun francouzské vlády, administrativy a velení do Alžírsko. V Cangey zatím čekala na Reynauda skupina ministrů, kteří nebyli na schůzce v Tours. Byli velmi neklidní; nevěděli, na čem se ti „válekožrouti“ s britským ministerským předsedou dohodli, a obávali se nejhoršího. Když se Reynaud konečně dostavil, byl zasypán výčitkami. Vzrušení dostoupilo vrcholu v okamžiku, kdy Weygand přinesl „zaručenou zprávu o tom, že se komunisté v Paříži zmocnili vlády a jmenovali Thoreze prezidentem. Bývalý ministr vnitra Mandel odešel do vedlejší místnosti, spojil se telefonicky s pařížským prefektem Langeronem a sdělil, že v Paříži je naprostý klid. Maršál Pétain, který až dosud mlčky seděl v koutě, pak vytáhl z kapsy text prohlášení, které přečetl. Řekl, že francouzská vláda nesmí nikdy opustit Francii a že on sám tak nikdy neučiní, i když

ve vládě nebude. K němu se přidali Chautemps, Baudouin, Bouthillier a Ybarnegaray. Po sérii dalších hádek se vláda v půl osmé rozešla. Ministři se dohodli pouze na tom, že zítra odjedou do Bordeaux.

Když na druhý den opouštěl v deset hodin ráno Reynaud své dočasné sídlo na zámku Chissay, vstupovala německá vojska do nehájené Paříže. Projela liduprázdnými předměstími, obsadila vládní budovy a strategické body města. V patách wehrmachtu se hrnuly jednotky SS a gestapa. Okupace se pomalu stávala hroživou skutečností. Na zdech Paříže se objevily první dvojjazyčné nápisy. Podepsal je generál Blaskowitz, stejně jako před rokem v Praze...

V pozdních večerních hodinách dorazil konvoj francouzských ministrů do Bordeaux. Ve městě vládl nepopsatelný zmatek; husté davy uprchlíků zaplňovaly ulice, chodníky, restaurace a hotely. K dovršení všeho se do města začali sjíždět poslanci, zvláště ti, co usilovali o kapitulaci jako Laval. Jen s největšími obtížemi se podařilo pro vládu zabrat několik hotelů. Po městě kolovaly nejfantastičtější historky. Pozdější de Gaullův londýnský spolupracovník Christian Fouchet sloužil jako voják na letišti v Merignaku. V kasárnách jeho útvaru se hovořilo o tom, že kapitulanti ve vládě chtějí dát zatknout Pétaina a Weyganda, kteří jsou prý pro odpor až do posledního muže!

Jak správně de Gaulle předvídal, prostředí v girondské metropoli svědčilo intrikám, skutečným kapitulantům. Maršál Pétain, který bydlel v přepychovém Grandu, zatímco Reynaud se musel spokojit s mnohem menším komfortem ve Splendidu, svolal na druhý den po příjezdu tajnou poradu svých stoupenců. Účastnili se jí Weygand, Darlan, Bouthillier a Baudouin. Dohodli se na tom, že musí dosáhnout příměří stůj co stůj. V tomto smyslu vystoupil na odpolední schůzi vlády Pétain. Reynaud předtím seznámil ministry se svým plánem: vláda se přesune do Afriky, ve Francii zůstane vrchní velitel Weygand a nařídí jednostranné zastavení palby podle nizozemského vzoru z měsíce května. Pétain pohrozil demisí, bude-li se ve válce pokračovat. V této chvíli zasáhl do diskuse bývalý premiér, radikál Chautemps. Vystoupil s návrhem, který se zdál na první pohled přijatelný. Ať se francouzská vláda zeptá Němců na podmínky příměří, budou jistě tak hrozné, že

se celá Francie postaví jako jeden muž za svého premiéra. Chautemps, prohnáný intrikán, typický produkt politického zahánění třetí republiky, často formuloval proslulé „černobílé rezoluce“ na radikálních sjezdech, a vynikal proto ve stylizování projevů pečlivě zatajujících skutečné úmysly. Následně 13 ministrů z 19 schválilo jeho návrh. Reynaud, který dobře pochopil, o co ve skutečnosti jde, se pokusil o poslední manévr. Podle smlouvy z 28. března se musela francouzská vláda před jednáním s nepřitelem poradit s Brity. Podařilo se mu prodloužit život skomírajícího kabinetu o 24 hodin. Snad do té doby odpoví na jeho zoufalé prosby americký prezident Roosevelt a pošle zbraně, snad se stane zázrak, snad, snad...

Jeden z mužů, na něž Reynaud stále ještě trochu spoléhal, jel v noci na 15. června autem do Brestu, kde se nalodil na torpédoborec Milan, a 16. června ráno byl v Londýně. Ještě se nestačil ani rozhlédnout a již ho přepadl pracovník francouzské hospodářské mise Jean Monnot a velvyslanec Corbin. Spěchali, chtěli de Gaulle seznámit s britským dokumentem, který by snad mohl, jak věřili, zachránit Francii. Čteme-li tento návrh dnes a vzpomeneme-li si na vše, co se odehrálo mezi Británií a Francií od roku 1940 – na spory o Blízký východ, střetnutí v Sýrii, boj o vstup do společného trhu a jiné peripetie věčné, srdečné dohody –, pak nás nejprve napadne, že ho snad koncipoval šílenec nebo člověk spadlý z Marsu. Dokument totiž nenavrhoval nic menšího než spojení Velké Británie a Francie v jeden stát se společnou vládou, parlamentem, vládou, armádou a jediným státním občanstvím. Je to nejen jeden z nejpodivuhodnějších dokumentů druhé světové války, ale i koncept, který nemá ve světových dějinách vztahů mezi velmocemi obdoby. Obě země měly splynout v jednu a jejich společná vláda se měla obrátit ke Spojeným státům s prosbou o pomoc. Plán se zrodil na britském ministerstvu zahraničí a jeho autorem byl údajně Robert Vansitaart. De Gaulle pochopil jeho smysl během několika minut. Ihned odjel projednat návrh s Edenem. Stačil ještě bleskově zavolat Reynauda a sdělit mu hlavní body. Ve čtyři hodiny odpoledne schválila projekt britská vláda. Churchill byl původně proti němu, zdál se mu příliš fantastický, ale pak souhlasil s tím, že je „třeba vydat nějaké

dramatické prohlášení a podepřít tak Francouze“. Ve tři čtvrtě na pět volají de Gaulle a Churchill Reynauda do Bordeaux a seznamují ho s textem návrhu. Reynaud jim rozumí jen stěží a trvá chvíli, než pochopí všechny zásady. Nakonec slibuje, že předloží návrh vládě, která se má sejít v osm hodin večer. Churchill oznamuje, že se zítra vydá do Francie. De Gaulle rychle jede na letiště a skáče do prvního letounu. Teprve na palubě si uvědomí, že celý den nejedl. Ale teď není čas myslet na tak přízemní věci, jde přece o všechno.

V půl desáté večer přistává na bordeauxském letišti a dozvídá se, že je konec. Reynaudova vláda padla a bývalý premiér – de Gaulle mu to nikdy neodpustí – doporučuje maršála Pétaina za svého nástupce. Ten ke všeobecnému překvapení vytahuje z kapsy už několik dní starý návrh na složení nové vlády. Třetí republika právě prožila nejkratší a zároveň poslední vládní krizi svých dějin. Britský návrh byl odmítnut – Weygand prohlásil, že Hitler brzy zakroučí Anglii krkem a Pétain k tomu dodal, že spojovat svůj osud s mrtvolou se rovná sebevraždě. Někteří z těch, kdo se za několik týdnů budou plazit před Hitlerem, prohlašují, že Francie přece nikdy nebude britskou kolonií.

Tohle vše de Gaulle ještě neví, ale jedno je mu jasné. Vše, co prožil za posledních šest neděl – a nebylo toho málo: boje na Sommě, porážka, boj s defétisty ve vládě a ústup –, vyústilo v jedno poznání, že Pétain v čele vlády, to je zrada, potupa, kapitulace, smrt, a v jediné možné rozhodnutí: neuposlechnout rozkazu! Na rozmyšlení není čas. Ještě na letišti přikazuje de Gaulle pilotovi, aby čekal a poslouchal pokyny Churchillova pobočníka generála Sparse, který byl v Bordeaux. Poté vyhledá Reynauda, který mu líčí poslední chvíle svého kabinetu. Od něj spěchá k britskému velvyslanci Campbellovi a sděluje mu, že je odhodlán opustit Francii a odletět do Anglie. Generál Spears, který je rozhovoru přítomen, mu nabídl místo v letadle, jež na něj čeká – na letišti v Bordeaux! De Gaulle ještě stačil poslat po de Margeriem pasy své rodině a trochu se prospat.

Sedmnáctého června ráno kráčí se svým pobočníkem Courcelem na letiště, zdánlivě proto, aby se rozloučil s generálem Sparssem. V ruce třímá jen maličký kufřík, nesmí vzbudit podezření. Dozorčímu orgánu na letišti se zdálo zcela přirozené, že se dva vysokí důstojníci jdou

rozloučit s britským generálem až k letadlu. Pilot nastartoval, Spears podal oběma Francouzům ruku a nasedl.

Teď! De Gaulle s Courcelem naskočili rychle do letounu, a než se dozorčí důstojník vzpamatoval, byli ve vzduchu. Tímto skokem udělal de Gaulle škrt přes celou svou minulost a mlhavou budoucnost rozšířil tak, že se do ní mohly vejít hned celé desítky eventualit. Třeba smrt v několika minutách, německé stíhačky už vládly nad Kanálem. Nebo také salva popravčí čtyř SS, až se Hitler zmocní Británie, nebo kulka pod praporem cizinecké legie evropských běženců či zapomnění a vyhnanství po nějakém novém Mnichově. Za tuto budoucnost, temnou a pramálo lákavou, se de Gaulle právě dopustil činu, který každý francouzský důstojník té doby kladl někam mezi otcovraždu a špionáž ve prospěch nepřítelů: zradil rozkaz, vědomě a chladnokrevně porušil rozkaz a připravoval se na to, že ho bude porušovat nadále a mařit ho ze všech sil. Protože napříště bude uznávat už jen rozkazy vydávané jím samým.

Po příletu na letiště v Croydenu se de Gaulle s Courcelem ubytovali v hotelu Rubens blízko Westminsteru. Redakcím britských deníků právě docházely zprávy o tom, že vláda maršála Pétaina požádala prostřednictvím španělského velvyslance německé velení o sdělení podmínek příměří. De Gaulle volal na francouzské vyslanectví a všude tam, kde byl ještě před několika dny vítán s otevřenou náručí. Avšak narážel na neprostopnou zeď rozpaků. Vědělo se, že už není ministrem, a jeho přítomnost v Londýně zaváněla čímsi nelegálním. De Gaulle se tedy obrátil na Churchilla a byl ihned přijat. Lidí, kteří v těchto dnech chtěli bojovat po boku Angličanů proti Němcům, nebylo zrovna nazbyt. Britská vláda byla ovšem překvapena de Gaullovým příletem, nečekala ho a dívala se na něj trochu rozpačitě. Britský velvyslanec byl v této chvíli ještě akreditován u Pétainovy vlády v Bordeaux a podporovat rebely, i když mohli Británii pomoci v těžké chvíli, nepatřilo zrovna ke zvykům vlády Jejího Veličenstva.

Churchill však přijal de Gaulla s porozuměním. Dohodli se brzy na dvou základních bodech: de Gaulle shromáždí kolem sebe vojenské oddíly, které budou po boku Británie bojovat proti Hitlerovi za obnovu Francie v jejích předválečných hranicích. Britská vláda mu dovolí

zítra, to jest 18. června, promluvit ve francouzském vysílání BBC. Po odchodu z Downing Street číslo 10 se de Gaulle sešel na večeri s několika vysokými francouzskými úředníky, kteří byli služebně v Londýně. Všichni se shodli na tom, že se Anglie nevzdá, ale nad de Gaullovým úmyslem zůstat v Londýně kroutili hlavou. Chtěli se vrátit do Francie. Už druhý den ráno napsal de Gaulle svůj projev a požádal slečnu de Miribelovou, aby jej přepsala na stroji. Musela ho totiž napřed schválit britská vláda. Na odpolední schůzi kabinetu byl přečten jeho anglický překlad a ministři byli trochu zaraženi. Ne snad, že by s něčím nesouhlasili, ale překvapil je tón. Nebylo v něm ani stopy po hysterii, byl napsán stručně, ale vyzařovala z něj zvláštní energie a sebejistota. To vše dávalo tušit, že tento muž bude spojencem rozhodným, ale nesnadným.

O půl šesté odpoledne odjeli de Gaulle s Courcelem taxíkem do BBC. Vyslechněme osobní svědectví hlasatele Gibsona Parkera: „Toho večera jsem měl službu. Ve vysílacím studiu byl stůl ve tvaru koňské podkopy a já seděl proti jejímu středu, přede mnou byl mikrofon a po mé pravé ruce gramofon. Na levém rameni podkopy byl další mikrofon a u něj seděl Maurice Thiery, který četl zprávy. Zatímco mluvil, otevřely se dveře a já jsem zahlédl šéfa protokolu Fargustona, který mne pokynem ruky zval k sobě. Přišel jsem do předsálí, kde mne představil generálovi a jeho pobočníkovi. Oba byli oblečeni ve světlých khaki uniformách... Vrátil jsem se do studia s de Gaullem, který se posadil mlčky po levici Maurice Thieryho. Sedl jsem si na své místo a rychle naškrábal na papír poznámku, kterou jsem podal Thierymu, aby ji mohl přečíst. A tak hlasatel dočetl zprávy a řekl zcela prostě: A nyní k vám hovoří generál de Gaulle.“

Projev z 18. června 1940 se stal později legendou a předmětem kultovního uctívání. Mnoho Francouzů se dušovalo, že ho slyšeli, protože jim bylo líto, že měli onoho večera něco zcela jiného na práci a nemohli říci: Byli jsme při tom. Jiní ho skutečně vyposlechli a po týdnech beznaděje pozdvihli hlavu. Několik set z nich se rozhodlo dostat se do Anglie stůj co stůj a přihlásit se do de Gaullovy armády. Ale byli i takoví, kteří nechtěli a nemohli porozumět. Okamžitý účinek projevu nebyl velký, teprve mnohem později si Francouzi navykli poslouchat BBC.

Stal se legendou, ale dodnes si ho mnozí francouzští, jinak zasvěcení publicisté pletou s textem plakátu, který dal de Gaulle o několik dní později vylepit na londýnských zdech. Postihl ho osud všech velkých textů, mnoho se o něm mluví, ale málokdo ho dobře zná. Snad proto nebude na škodu, když ho přetiskneme v plném znění:

„Vůdcové, kteří jsou po mnoho let v čele francouzských armád, vytvořili vládu. Tato vláda, odvolávajíc se na porážku našich armád, navázala styk s nepřítelem s úmyslem zastavit boj.

Jistě, byli jsme a jsme zavaleni zmechanizovanými silami nepřítele na zemi i ve vzduchu. Mnohem více než početní převaha to byly německé tanky, letouny a jejich taktika, které nás donutily ustoupit. Byly to německé tanky, letouny a taktika, které překvapily naše vůdce tak, že je zavedly tam, kde nyní jsou.

Znamená to snad, že bylo řečeno poslední slovo? Máme se snad vzdát veškeré naděje? Je porážka konečná? Ne!

Věřte mi, vím dobře, o čem mluvím, nic není pro Francii ztraceno. Prostředky, jimiž jsme podlehlí, mohou nám jednoho dne přinést vítězství.

Neboť Francie není sama! Není sama! Není sama! Má za sebou rozlehlou říši. Může se opřít o britské impérium, které drží moře a pokračuje v boji. Může, stejně jako Británie, používat bez omezení rozsáhlý průmysl Spojených států.

Tato válka není omezena na nešťastné území naší země. Tato válka není rozhodnuta bitvou o Francii. Tato válka je válkou světovou. Přes všechny chyby a všechna zdržení a všechna utrpení jsou ve světě prostředky k tomu, abychom jednou porazili nepřítele. Dnes jsme rozdraceni zmechanizovanou silou, v budoucnu můžeme pomocí dokonalejší zmechanizované síly zvítězit. Závisí na tom osud světa.

Já, generál de Gaulle, toho času v Londýně, vyzývám francouzské důstojníky a vojáky, kteří jsou na britské půdě či se na ní octnou, ať už se zbraněmi či bez nich, vyzývám inženýry a dělníky, specialisty zbrojařského průmyslu, kteří se nacházejí nebo se octnou na britské půdě, aby vstoupili se mnou ve styk.

Ať se stane cokoli, plamen francouzského odporu nesmí zhasnout a nezhasne. Zítřka, stejně jako dnes, promluví v britském rozhlase.“